

PRIM. DR. ANTE ŠVALBA (1903.–1989.), PROMICATELJ SOCIJALNE MEDICINE I JAVNOG ZDRAVSTVA

DR ANTE ŠVALBA (1903-1989): PROMOTOR OF SOCIAL MEDICINE AND PUBLIC HEALTH

Vjekoslav Bakašun*

SUMMARY

When a healthcare professional sticks to one area of activity, such as protection of human environment, for his entire career, he must leave an indelible mark on his colleagues and local population. Dr Ante Švalba was this kind of a man; he was a physician specialised in hygiene, who persisted in his commitment to improve public health in the wide Rijeka area for nearly sixty active years. He was a true field worker and tireless educator dedicated to improving health culture in all age groups, but especially in schoolchildren. For decades, and nearly to the day he died, he was active in Red Cross work.

Ante Švalba was born in Rijeka, and completed primary and secondary school in Rijeka and Sušak, respectively. He graduated from the School of Medicine in Zagreb in 1927. For three years he worked at the School of Public Health in Zagreb, and between 1931 and 1942 he was town physician of Sušak, until he was interned in Italy with his family. When Italy capitulated he went to Bari and joined anti-fascist resistance. In a place called Grumo he set up a hospital and a medical corps school of the National Liberation Army of Yugoslavia. Having returned to Rijeka, he performed a number of healthcare public offices, of which sanitation inspection was the longest lasting. When he retired in 1965, he took up a position of the head of Hygiene and Epidemiology Department of the Community Health Centre of Opatija until 1972.

Key words: history of medicine, 20th century, social medicine, public health, World War II, Red Cross, Croatia, Ante Švalba.

*

Epidemiolog, docent Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, u mirovini.

Adresa: Doc. dr. Vjekoslav Bakašun, Ive Šodića 15, 51221 Kostrena. E-mail: vjekoslav.bakasun@ri.htnet.hr

UVOD

Cilj je ovog prikaza na osnovi izvora iz osobne pismohrane, sjećanja kćeri i kolega te prije objavljenih biografskih priloga [1-2] ukratko prikazati život i djelo prim. dr. Ante Švalbe, izuzetnoga zdravstvenog pregaoca koji je u svome stručnom i društvenom radu neprekidno, tijekom gotovo šezdeset godina, svakodnevno rješavajući široku paletu problematike zaštite zdravlja čovjekove okoline, ostavio dubok trag kao neumorni promicatelj socijalne medicinske i javnozdravstvene misli i prakse na širem riječkom području.

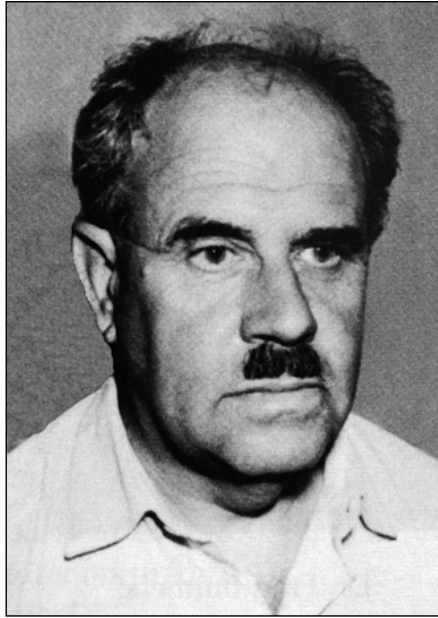
Dr. Ante Švalba rodio se u Rijeci 22. srpnja 1903. godine. Otac Ante Schwalba bio je također liječnik, a majka Ada r. Emili. Sin je nosio isto prezime, ali ga je nakon Drugoga svjetskog rata počeo pisati kao Švalba.

Osnovnu školu polazio je u Rijeci i Sušaku. Maturirao je 1921. na gimnaziji u Sušaku [3], a diplomirao na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1927. [4].

POČECI PROFESIONALNE KARIJERE

Već svojim prvim radnim mjestom u Higijenskom zavodu sa Školom narodnog zdravlja u Zagrebu, odmah nakon što je diplomirao, opredijelio se za rad u preventivnoj medicini. Nakon trogodišnjeg rada premješten je u Sušak gdje je od 1931. do 1942. bio gradski fizik grada Sušaka. Tu se, uza svakodnevne obveze, odmah počeo baviti aktualnom zdravstvenom problematikom toga vremena kao što su malarija na otoku Krku, dijarealne bolesti u okolici Sušaka, a posebno smanjenjem visoke stope smrtnosti dojenčadi. Tih je godina grad Sušak, kao vodeća jugoslavenska pomorska luka, doživljavao snažan gospodarski razvoj posljedica čega je bio velik priljev radnika iz svih krajeva koji su u Sušaku živjeli i radili pod vrlo teškim uvjetima. Na mjestu gradskog fizika mogao je najbolje sagledati svekoliku problematiku socijalnih bolesti toga doba te, istovremeno, provođenjem širokih preventivnih aktivnosti pokušati najprimjerenije djelovati na njihovu smanjivanju.

Iz tog je vremena posebno zapažen njegov referat pod naslovom *Album bijede u Sušaku* kojega je, kao rukovodilac socijalno-higijenske sekcije Narodnog prosvjećivanja održao na kongresima Saveza gradova Jugoslavije 1938. u Ljubljani i 1939. u Beogradu (referat nije objavljen, a rukopis posjeduje kći). Potresne fotografije koje su prikazivale uvjete stanovanja i rada radnika Sušaka, dojmile su sve prisutne. Ali do pozitivnih pomaka

Dr. Ante Švalba (1903.–1989.)

nije došlo jer je ovakvo stanje odgovaralo tadašnjemu državnom uređenju, a postavljanje na dnevni red ovakvih socijalno obojenih tema moglo se ocijeniti kao skretanje “ulijevo”.

Kao izraziti terenski radnik, dr. Ante Švalba je odmah shvatio da se uspjeh u rješavanju mnogih masovnih zdravstvenih problema može postići jedino pridobivanjem za aktivan rad čitavog stanovništva i podizanjem njegove zdravstvene kulture. Bio je neumorni predavač djeci po školama, a posebno stanovništvu po selima. S kinoprojektorom svojim bi automobilom obilazio sela i u večernjim satima u školskim prostorijama prikazivao zdravstveno-odgojne filmove i projicirane slike dijapozitiva popraćene njegovim živim i jednostavnim predavanjima, uz dosjetke koje bi se pamtile i prepričavale. Kao vrstan predavač, izazivao bi žive rasprave koje bi se poslije prenijele u narod. O tada najvažnijim zdravstvenim problemima govorio je jednostavno i na svima prihvatljiv način. Ljudi su prihvaćali upute, a Švalba, kako su ga jednostavno zvali, bio je tako stalno prisutan u narodu. Ljudi su u velikom broju prisustvovali ovim predavanjima i rado ga pozivali da opet dođe. Posebno bi se ovakvim dolascima radovala djeca koja bi sjedeći na podu pred projekcijskim platnom živo promatrala događanja u

filmu i, sasvim sigurno, prihvaćala njegove poruke o higijenskom načinu života, a to je i bio cilj i svrha ovakvih predavanja. Mještani bi mu davali i šaljive nadimke vezane uz problematiku o kojoj je govorio. To nije smatrao uvredom, već, naprotiv, dokazom da je narod prihvatio njega i njegov način rada, ali i njegove ideje o boljem i zdravstveno kvalitetnijem životu.

U selima sušačkog zaleđa bilo je razvijeno stočarstvo, a s njime i usko povezan problem velikog broja muha koje se u to vrijeme nisu još uništavale kemijskim sredstvima. Shvativši velik problem stalne, gotovo endemske, prisutnosti dijarealnih bolesti i njihovu povezanost s muhama i neadekvatnom dispozicijom ljudskih fekalija, provodio je velike akcije građenja higijenskih poljskih nužnika. Nije prihvaćao ideju da bi općina, kao dio vlasti, u svojoj režiji gradila nužnike, nego su stanovništvu davani nacrti i građevni materijal, a svatko je, pod stalnim stručnim nadzorom, sam gradio objekt. Znao je dobro da će svatko čuvati ono što je sam izgradio. Iako se rezultati nisu mogli očekivati u kratkom razdoblju, ipak se postupno smanjivao pobol od dijarealnih bolesti. No još je važnije to što je istovremeno izrazito smanjena smrtnost dojenčadi uzrokovana dijarealnim bolestima, a to je bila najveća nagrada za uloženi trud.

U selima okolice Sušaka započeo je tada dugu, mukotrpnu i upornu borbu za bolje i zdravije uvjete života. Još je prvih godina nakon Drugoga svjetskog rata nastavljena ovakva aktivnost na poboljšanju općih higijenskih uvjeta u riječkom zaleđu, u kojoj je i tada bio sudjelovao dr. Ante Švalba. Na pitanje kako doseći postavljeni cilj, sam je svojim sugovornicima odgovorao vrlo kratko: "Jednostavno. S malo volje, malo vremena i mnogo ljubavi za ljude."

DRUGI SVJETSKI RAT

Drugi svjetski rat zatekao ga je u Sušaku i odmah se opredijelio za antifašističku borbu. U kolovozu 1941. član je Odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte za Sušak. Liječi i pred okupatorom sklanja ranjene i bolesne antifašiste. Bio je prokazan i u travnju 1942. osuđen od vojnog tribunala okupatorske talijanske vojske i odveden u logor u južnu Italiju. Poslije je, zajedno sa suprugom, također liječnicom, i malodobnom kćeri, bio konfiniran u malome mjestu južne Italije. Bilo im je strogo zabranjeno napuštanje mjesta, uza svakodnevno javljanje, nekad i više puta tijekom dana, u karabinjersku postaju. Bilo je to malo mjesto u kojem nije bilo liječnika pa je i ovdje u uvjetima konfinacije znao po pozivu mještanima pružati liječničku pomoć. Jednom je po pozivu pošao u susjedno selo pružiti pomoć pri kom-

pliciranom porođaju pa mu je zbog napuštanja mjesta konfinacije zaprijetila stroga kazna, ali mu je na traženje mještana bilo oprošteno.

Nakon kapitulacije Italije bježi iz konfinacije. Njihovo mjesto boravka nije bilo daleko od crte bojišnice savezničkih snaga. Pod vrlo riskantnim uvjetima, uz pomoć lokalnog vodiča, uskim se stazama zapravo kroz minska polja, s obitelji početkom studenoga 1943., kroz crtu bojišnice, probio prema jugu. Došli su u Bari i zajedno sa suprugom Velinkom (specijalisticom iz oftalmologije) [5] javili se u Komandu baze Narodnooslobodilačke vojske. Raspoređeni su na rad u Centralnu bolnicu smještenu u mjestu Grumo, 16 km južnije od Barija. Uz bolnicu osnovana je Sanitetska škola NOV-a, a dr. Švalba je dobio zadatak organizirati rad i njome rukovoditi. Polaznice su najvećim dijelom bile mlade djevojke koje su dolazile u zbjehu zajedno sa svojim obiteljima. I obitelj i te djevojke bilo je teško privoljeti da se razdvoje i ovdje u tuđem svijetu krenu u nešto nepoznato. Za polaznike škole nije bilo nikakvih knjiga ni školskih pomagala pa je trebalo po sjećanju složiti i napisati skripta i umnožiti ih. Tako je nastajala prva partizanska "stručna literatura", a među tim prvim knjižicama bila je i *Anatomija i fiziologija čovječjeg tijela* koju je sastavio dr. Ante Švalba.

Polovicom 1944. javila se potreba za organiziranjem sanitetskih škola u domovini pa je dr. Švalba, s dijelom rukovodstva škole u Grumu, organizirao najprije školu u Komiži pa u Visu i nakon oslobođenja Splita Sanitetsku podoficirsku školu u tom gradu. U siječnju 1945. u pripremama za konačno oslobođenje zemlje, dr. Švalba primio je zaduženje epidemiologa u štabu IV. armije, na kojoj dužnosti ostaje do demobilizacije 1946. godine.

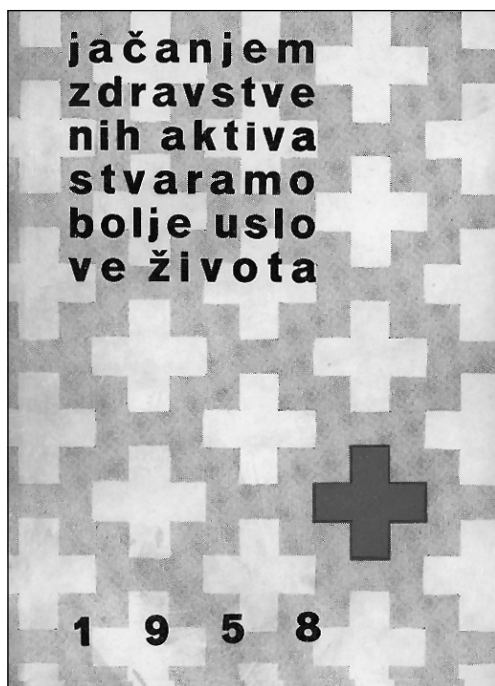
PROFESIONALNO POSLIJERATNO RAZDOBLJE

Povratkom u Rijeku nakon ratnih godina, uključuje se aktivno u mnoge društveno-političke aktivnosti te obavlja odgovorne funkcije u zdravstvu. Kratko je bio direktor bolnice, zatim načelnik Povjereništva za zdravlje riječko-istarske oblasti, od 1948. do 1950. bio je direktor Gradske sanitarno-epidemiološke stanice u Rijeci, a nakon toga gradski pa kotarski sanitarni inspektor. Nakon osnivanja Doma narodnog zdravlja Rijeka 1953., bio je dvije godine šef HE službe, a nakon toga ponovno sanitarni inspektor. Gdje god je radio, bio je u središtu preventivno medicinskih aktivnosti i djelovanju među stanovništvom, što mu je bilo ukorijenjeno od prvih dana liječničkog poziva. Umirovljen je 1965., ali i kao umirovljenik rukovodi do 1972. HE odjelom Doma narodnog zdravlja Opatija, gdje sudjeluje u provođenju aktivnosti u očuvanju okoliša, posebno u asanaci-

jama opatijskog zaleđa. I tu je, kao i na svakom dotadašnjem radnome mjestu, bio promicatelj ideja socijalne medicine i javnog zdravstva.

NEUMORAN AKTIVIST U CRVENOM KRIŽU

Posebno je tijekom čitava poslijeratnog razdoblja, praktički do pred smrt 1989., dr. Ante Švalba bio najaktivnije prisutan u radu Organizacije Crvenog križa. Sedamnaest godina obavljao je funkciju predsjednika Općinskog odbora Rijeka, poslije Odbora Crvenog križa Zajednice općina Rijeka. Više je godina bio član Glavnog odbora Crvenog križa Hrvatske i Jugoslavije. Sudjelovao je aktivno u mnogim akcijama, ali je posebnu pozornost pridavao radu s mladima i najmlađima, osobito potičući ih na očuvanje zdrave životne okoline. Čak i kada je dubokom starosti bio prikovan u kući, još uvijek je telefonski kontaktirao sa svima u organizaciji Crvenog križa, htio je biti, i bio je, prisutan u svakoj akciji. Bio je začetnik

Naslovnica zdravstveno-prosvjetne brošure
dr. Ante Švalbe u izdanju Crvenog križa

*Cover page of a health education booklet by Dr Ante Švalba,
published by Red Cross*

ideje o tzv. zelenom telefonu u okviru Crvenog križa, preko kojega bi se dojavljivalo svako onečišćenje okoliša. Nakon njegove smrti, za trajnu uspomenu na njegov rad, Terenska jedinica mladih aktivista Crvenog križa u Rijeci dobila je njegovo ime.

S tugom bi primijetio da se liječnici malo uključuju u aktivnosti Crvenog križa. Protiveći se deklarativnom pristupu pitanjima zdravstvenog odgoja, ostat će zapamćena njegova opaska iz sedamdesetih godina XX. stoljeća na jedan sjajni program: "Sve je to lijepo, ljudi moji, ali zaboravili ste ljude! Nema liječnika koji će dobro raditi, a da nije među ljudima." Isticao je da ono što za zdravlje ne može učiniti nikakva naredba, zakon i prisila, može samo uporno, s ljubavlju za čovjeka i njegove brige, vođeno zdravstveno prosvjeđivanje. Njegove zanesenjačke vizije zaštite i unapređenja zdravlja i onaj humanistički pristup kao nit njegova životnog puta, mogu se sažeti u želju da ljudi budu zdraviji, a njihovi odnosi plemenitiji. Na tom je poslu bio neumorni borac [6, 7].

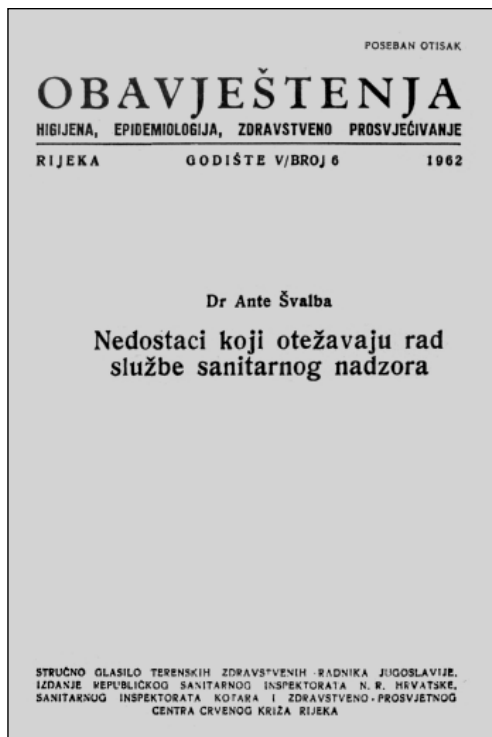
MEDICINSKI PISAC

Dr. Ante Švalba djelovao je i pisanom riječi. Objavio je, sam ili u zajednici s drugim autorima, nekoliko udžbenika za srednje medicinske škole. Objavljivao je stručne radove iz područja epidemiologije i zaštite čovjekove okoline, no objavio je i nebrojeno mnogo popularnih članaka i osvrti iz istog područja te dao mnoge intervjue u tisku. Bio je aktivni sudionik svih značajnih sastanaka stručnjaka preventivne medicine u Jugoslaviji. Bio je među osnivačima te osam godina glavni i odgovorni urednik stručnog časopisa *Obavještenja*, poslije *Preventivna medicina* kojega je suizdavač bio Crveni križ Rijeka.

UMJESTO EPILOGA – TEK DIO NAGRADA I PRIZNANJA

Bio je aktivan i u Hrvatskome liječničkom zboru u kojem je izabran za počasnog člana. Za svoj dugogodišnji neprekidan, predani i samoprijegorni rad na zaštiti i unapređenju zdravlja naroda i medicinske struke primio je mnogobrojna društvena priznanja.

Među njima treba istaknuti čak sedam državnih ordena. Dobitnik je 1981. Nagrade za životno djelo grada Rijeke i 1985. nagrade *Dr. Marija Schlesinger* za životno djelo, Diplome za suradnju s UNICEF-om te mnogobrojnih domaćih i inozemnih diploma i priznanja. Neumoran, ustrajan i okorjeli humanist, može se kazati da je uvijek bio korak ispred svoga vremena, šireći ideje socijalizirane medicine i potrebe ekološkog osvješćiva-

Naslovnica stručnog glasila «Obavještenja» s prilogom
dr. Ante Švalbe o radu službe sanitarnog nadzora

*Cover page of a bulletin Obavještenja bringing an article by
Dr Ante Švalba about sanitary inspection services*

nja. Učio je ljude kako da kulturnije, zdravije i duže žive bez potrebe za intervencijom liječnika.

BIBLIOGRAFIJA DR. ANTE ŠVALBE

Švalba A. U borbu za zdravije uslove života. Rijeka: Riječki Crveni križ, 1953.

Švalba A, Emili H. Opća epidemiologija. Priručnik za srednje medicinske škole. Zagreb: Zaštita zdravlja, 1953.

Švalba A. Zdravstveno-prosvjetni rad Jugoslavenskog Crvenog križa u gradu i selu. Rijeka, 1955.

Švalba A. U borbu za zdravije uslove života. 2. izdanje. Rijeka: Riječki Crveni križ, 1955.

- Švalba A. Crveni krst kao pomoćni organ zdravstvene službe. Beograd: Jugoslavenski Crveni krst, 1956.
- Švalba A., Mehanizam prijenosa u svijetlu drugih epidemioloških karakteristika poliomijelitisa. Higijena 1957;9(1).
- Švalba A. Problematika higijene prehrane. Obavještenja 1958;(1):5-22.
- Švalba A. Zaraza i imunitet. Obavještenja 1958;(2):3-23.
- Švalba A. Zavod za narodno zdravlje – centralna zdravstvena ustanova kotara. Obavještenja 1959;(1):59-73.
- Švalba A. U borbi protiv negativnih utjecaja radnog mjesta na zdravlje čovjeka potrebna je jača aktivizacija samih radnika. Obavještenja 1959;(2):49-56.
- Švalba A. Naučne postavke o zarazi i imunitetu kao osnova našeg djelovanja u kontroli vakcinacije. Obavještenja 1960;3:85-112.
- Švalba A. Variola u Evropi. Obavještenja 1962;5:3-16.
- Švalba A. Zagađenje mora fekalijama i drugim otpadnim tvarima u turističkom obalnom pojasu. Preventivna medicina 1965;8:33-54.
- Tonković A, Švalba A., Štrcay V. Značaj ekološkog faktora za turizam. Zbornik radova XVI. Naučnog sastanka mikrobiologa i epidemiologa Jugoslavije, Pula, 1974:33-44.
- Švalba A. Dispozicija i neutralizacija krutih otpadaka urbanih sredina. Rijeka: Općinski odbor Crvenog križa, OOUR "Čistoća" Rijeka, 1976.

LITERATURA

1. Bakašun V. In memoriam.. Prim. dr. Ante Švalba. - Liječ vjesn 112;(1-2):73-4.
2. Bakašun, V. Preventivne medicinske ustanove od oslobođenja 1945. do 30. lipnja 1960. U: Bakašun V. (ur.) Zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije 1900.-2000. Rijeka: Zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije, 2000., str. 62-72.
3. Grbac V, Mihajlović M, Moderčin N. Popis profesora i maturanata. U: Gimnazija "Mirko Lenac" Rijeka (Monografija). Rijeka: Sindikat društvenih djelatnosti Jugoslavije, Podružnica gimnazije "Mirko Lenac", 1966., str. 134.
4. Čečuk Lj. ur. Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb: Stvarnost, 1984, str. 586.
5. Gavrilović V. Žene lekari u ratovima 1876. – 1945. na tlu Jugoslavije. Beograd: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, 1976., str. 145.
6. Ostojić B. Rijeka humanosti. 125 godina Crvenog križa u gradu Rijeci (1881. – 2006.). Rijeka: Gradsko društvo Crvenog križa Rijeka, 2007., str. 104-43.
7. Berbić N. Otišao okorjeli humanist. Novi list, 27. svibnja 1998., str. 11.

SAŽETAK

Kada jedan zdravstveni radnik u svome stručnom i društvenom radu cijeli svoj radni vijek djeluje na jednom području, svakodnevno rješavajući široku paletu problematike zaštite čovjekove okoline, mora ostaviti i među stručnjacima i među stanovništvom toga područja svoj dubok, neizbrisivi trag. Takav je bio prim. dr. Ante Švalba, liječnik specijalist iz higijene, koji se u svome gotovo šezdesetogodišnjem aktivnom radu posvetio unapređenju zdravlja stanovništva na širem riječkom području. Bio je izraziti terenski radnik i kao neumorni predavač posebno angažiran u podizanju zdravstvene kulture stanovništva svih dobi, posebno školske djece. Desetljećima, gotovo do pred smrt, bio je najaktivnije prisutan u radu Crvenog križa.

Rođen je u Rijeci, a školovao se u Rijeci i u Sušaku. Diplomirao je na Medicinskom fakultetu u Zagrebu 1927. godine. Tri je godine radio u Školi narodnog zdravlja u Zagrebu, a od 1931. do 1942. kao gradski fizik u gradu Sušaku, kada je zajedno s obitelji odveden u Italiju. Nakon kapitulacije Italije dolazi u Bari i pristupa NOV-u gdje u mjestu Grumo organizira bolnicu i Sanitetsku školu NOVJ-a. Povratkom u Rijeku radi na raznim funkcijama u zdravstvu i lokalnoj upravi, a najduže kao gradski i kotarski sanitarni inspektor. Nakon umirovljenja 1965., rukovodi do 1972. HE odjelom Doma zdravlja Opatija.

Ključne riječi: povijest medicine, XX. stoljeće, socijalna medicina, javno zdravstvo, Drugi svjetski rat, Crveni križ, Hrvatska, Ante Švalba